

پژوهشهای حقوقی

علمی - ترویجی

شماره ۳۱

هزار و سیصد و نود و شش - نیمسال اول (دوفصلنامه)

۷	تعلیق اجرای قواعد بین‌المللی حقوق بشر در وضعیت‌های عمومی فوق‌العاده دکتر سید قاسم زمانی - مرضیه اسفندیاری
۴۷	کاهش فقر؛ دستورالعملی برای توسعه اجتماعی در نظام بین‌المللی حقوق بشر دکتر رضا اسلامی - مهشید آجلی لاهیجی
۷۹	حمایت از حقوق بشر در فضای سایبر دکتر سید یاسر ضیایی
۱۰۷	تحلیل نظام قانونی ایران در حوزه سرمایه‌گذاری صنعت نفت دکتر حمید باقرزاده - دکتر راحله سید مرتضی حسینی
۱۲۳	اعتراض ثالث اجرایی در قانون اجرای احکام مدنی دکتر رسول پروین - امین پاهکیده - الهه اعتمادی
۱۴۵	ضوابط حاکم بر ارجاع پرونده‌های قضایی از منظر استقلال قضایی: با مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی امید رستمی غازانی
۱۶۹	نقش شاکی خصوصی و دادستان در جرایم علیه میراث تاریخی و فرهنگی دکتر کیومرث کلاتری - حسن خدابخشی پالندی - امیر عرفانی فر
۲۰۳	حمایت حقوقی از آثار تاریخی و فرهنگی در برابر آلودگی‌های زیست‌محیطی امین ولی‌زاده - صابر نجومی
۲۳۱	حفاظت از تالابها در حقوق بین‌الملل، در پرتو کنوانسیون رامسر مهرداد محمدی - وحیده نجفی
۲۵۱	دور باطل تصویب عوارض در شوراهای و ابطال در هیئت عمومی دیوان عدالت اداری: کاوشی در نظارت قضایی بر توسعه شهری مغایر با حق مالکیت مردم (۱۳۹۴-۱۳۸۸) دکتر وحید آگاه - محمدنبی بوربوری
۲۸۷	قانون دعوای جمعی: الگویی برای کشورهای نظام سیویل لا نویسنده: پروفسور آنتونیو جیدی - مترجم: دکتر مجید پوراستاد

حفاظت از تالابها در حقوق بین الملل، در پرتو کنوانسیون رامسر

مهرداد محمدی* - وحیده نجفی**

چکیده:

تالابها از مهم‌ترین زیستگاه‌های طبیعی جهان و نظام‌های حیات‌بخش و از جمله مولدترین محیط‌های جهان به شمار می‌روند که در طول تاریخ زندگی بشر، همواره در معرض تهدید، تخریب و مخاطرات فراوان قرار گرفته‌اند. همزمان با رشد تکنولوژی و صنعت در اوایل قرن بیستم و توجه دولت‌ها و ملت‌ها به مسئله محیط زیست و حیات‌وحش، نمایندگان دولت‌ها با انگیزه آشنایی با این اکوسیستم غنی و در جهت مشارکت جهانی در حفاظت از تالابها و استفاده معقول از آنها به عنوان سرمایه‌های عظیم کشورها، کنوانسیون «تالاب‌های بااهمیت بین‌المللی به ویژه به عنوان زیستگاه پرندگان آبی» را که با عنوان محل برگزاری خود، رامسر شهرت یافت، خلق نمودند.

ویژگی منحصر به فرد کنوانسیون تالاب‌های مهم بین‌المللی رامسر آن است که نخستین معاهده نوین بین دولت‌هاست که هدف آن حفاظت از منابع طبیعی می‌باشد. از جمله اهداف کلان کنوانسیون رامسر جلوگیری از تخریب جهانی تالابها و همچنین حفاظت از تالاب‌های باقیمانده از طریق استفاده معقول از این منابع طبیعی می‌باشد که این مهم از رهگذر همکاری‌های بین‌المللی، سیاستگذاری مناسب، ظرفیت‌سازی و انتقال تکنولوژی میسر خواهد شد. در این پژوهش به بررسی ساز و کار رامسر و تعهدات دولت‌ها در انطباق با این کنوانسیون پرداخته می‌شود.

کلیدواژه‌ها:

حقوق بین‌الملل محیط زیست، تالابها، کنوانسیون رامسر، تعهدات کشورها.

مقدمه

تالاب‌ها^۱ محل رشد نباتات بومی و زیستگاه گونه‌های خاص حیوانات از جمله پرندگان آبی می‌باشند که با دارا بودن پتانسیل‌های اقتصادی، فرهنگی، علمی و تفریحی منابع پرارزش، حفاظت و حراست آنها اهمیت ویژه‌ای دارد. تالاب‌ها دارای تعاریف گوناگون هستند لکن اولین تعریف علمی تالاب توسط کنوانسیون رامسر ۱۹۷۱ ارائه شد. بر اساس این تعریف تالاب شامل مرداب‌ها و باتلاق‌ها و لجن‌زارها یا آب‌های طبیعی یا مصنوعی اعم از دائمی یا موقت است که آب‌های شیرین، تلخ یا شور در آن به صورت راکد یا جاری یافت شود؛ از آن جمله است آب دریاهایی که عمق آنها در پایین‌ترین نقطه جزر از شش متر تجاوز ننماید.^۲

تالاب‌ها به خاطر داشتن ویژگی‌های خاص هیدرولوژی دارای فوایدی می‌باشند. تالاب‌ها نه تنها موجب تغذیه و تأمین بخشی از سفره‌های آب زیرزمینی می‌شوند، بلکه محیطی را فراهم می‌کنند که بسیاری از پرندگان، ماهی‌ها و آبزیانی که حیات آنها وابسته به وجود چنین نطاطی است، بتوانند از آن به عنوان بهترین زیستگاه جهت بقا و تأمین غذای خود استفاده کنند. علاوه بر موارد ذکرشده تالاب‌ها در جلوگیری از فرسایش سواحل دریاها، تثبیت هوای منطقه از لحاظ مقدار بارندگی و دمای محیط، آموزش و تحقیق، تأمین علوفه دام، مصارف کشاورزی، استخراج مواد معدنی مثل پتاسیم و فسفر، تصفیه هوای مناطق مجاور، بهره‌برداری و اشتغال مردم حاشیه تالاب، جلوگیری از فرسایش بادی نقاط همجوار، پرورش ماهی و ... نیز نقش دارند.

با وجود این فواید ارزشمند، این اکوسیستم‌های غنی با مخاطرات بسیاری مواجه هستند و یکی از عوامل عمده تخریب و انهدام تالاب‌ها عوامل انسانی است. عدم شناخت واقعی ارزش‌های بالقوه و نقش و اهمیت این بوم‌سازگان‌ها در زندگی بشر که ادامه حیات بقای ما و سایر موجودات را تضمین می‌کند، موجب ناکام ماندن بسیاری از اقداماتی می‌شود که سعی در حفاظت از تالاب‌ها و جلوگیری از تخریب آنها دارند. امروزه خطر نابودی تالاب‌ها و آلودگی آب‌های ساحلی همانند بحران تخریب لایه اوزون، نابودی جنگل‌ها و انقراض بسیاری از گونه‌های جانوری و گیاهی به یکی دیگر از بحران‌های زیست‌محیطی جهان تبدیل شده است. بدین ترتیب نقش قوانین و معاهدات بین‌المللی به عنوان پایه و اساس عمل به اصول و قواعد محیط زیستی در سطح جهان مورد توجه قرار می‌گیرد. در حقیقت، این معاهدات نه

1. Wetlands

2. Article 2 of the Ramsar Convention.

تنها استانداردهای بین‌المللی را تعیین بلکه، صرف وجود آنها، دولت‌ها را نسبت به تدوین قوانین داخلی همسو با مقررات بین‌المللی ترغیب می‌نماید. پژوهش حاضر درصدد تبیین جایگاه تالاب‌ها در حقوق بین‌الملل محیط زیست و تعهدات دولت‌ها در خصوص حفاظت از آنها با تأکید بر کنوانسیون رامسر می‌باشد.

۱- بنیان حفاظت از تالاب‌ها

۱-۱- اهمیت حفاظت از تالاب‌ها

همان‌طور که پیشتر اشاره شد، تالاب‌ها از جمله مولدترین محیط‌های جهان هستند. آنها گهواره‌های تنوع زیستی دنیا هستند که با فراهم ساختن آب و قابلیت زادآوری اولیه نقش مهمی در بقای گونه‌های بی‌شماری از گیاهان و جانوران وابسته به خود ایفاء می‌کنند. آنها از اجتماعات انبوه گونه‌های پرندگان، پستانداران، خزندگان، دوزیستان، ماهیان و بی‌مهرگان حمایت می‌کنند. برای تالاب‌ها ارزش اقتصادی چشمگیری از جمله افزایش کیفیت آب‌های شرب، کنترل سیل، فعالیت‌های تفریحی و ماهی‌گیری، زیستگاه حیات وحش متصور است.^۳ لکن به دلیل تفاوت در ابعاد و موقعیت‌های جغرافیایی و نحوه بهره‌برداری از آنها، تعریف دقیق از تالاب تا قبل از انعقاد کنوانسیون رامسر مشکل بوده است. اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (IUCN) در کنوانسیون رامسر تعریف موسعی را برای تالاب ارائه نموده است:

«به مناطق مردابی، آب مانده اراضی سیاه خیس باتلاقی، برکه‌ها، که مصنوعی یا طبیعی، به طور دائم یا موقت دارای آب ساکن یا جاری، با مزه آب شیرین، شور و تلخ بوده و هم‌نین مناطق ساحلی دریاها که هنگام جزر، ارتفاع آب بیشتر از ۶ متر نباشد، تالاب گفته می‌شود.»

بدین‌نحو، تأمین آب، شیلات (بیش از دو سوم از برداشت محصول ماهی جهان به سلامت مناطق تالابی بستگی دارد)، زراعت (از طریق حفظ سهم آب و نگهداری مواد غذایی حاصل از دشت‌های غرقابی)، تولید چوب، منبع انرژی لجنی و گیاهی، منابع حیات وحش، حمل و نقل و فرصت‌های تفریحی و گردشگری و ایجاد هوای پاک از طریق جذب گازهای

۳. مایک موزر، گامی به سوی شکل‌گیری مجمع مدیران پروژه‌های تالابی، ترجمه محمدباقر صدوق، تهران:

گلخانه‌ای از موارد استفاده مفید و معقول از تالاب‌ها به شمار می‌رود.^۴ در واقع اهمیت تالاب‌ها را باید به شرح ذیل برشمرد:

- تالاب‌ها به لحاظ اکولوژیکی از اهمیت بنیادینی برخوردارند و تنظیم‌کننده رژیم‌های آبی و منابع تنوع زیستی در تمام سطوح اعم از گونه‌ها، تولید و وراثت و اکوسیستم هستند؛
- تالاب‌ها منابع بااهمیتی به لحاظ اقتصادی، علمی، فرهنگی و تفریحی برای جوامع به شمار می‌روند؛

- تالاب‌ها نقشی حیاتی در انطباق و کاهش تغییرات آب و هوایی دارند؛
- دست‌اندازی مداوم و از بین بردن تالاب‌ها موجبات صدمات جدی و گاهی جبران‌ناپذیر به محیط زیست و اکوسیستم را فراهم می‌آورد؛

همان‌گونه که در مقدمه بحث اشاره گردید، علی‌رغم فواید ارزشمند تالاب‌ها به عنوان مولدترین محیط‌های جهان، بحران ناشی از عوامل طبیعی و انسانی حیات آنها را تهدید می‌نماید. بدین ترتیب، تلاش‌های بین‌المللی برای مقابله با تخریب جدی تالاب‌ها و تمرکز بر بقا و حفاظت از زیستگاه‌ها زمینه‌ساز تدوین کنوانسیون رامسر گردید.^۵

۱-۲- کنوانسیون رامسر، نظام حقوقی خاص در حفاظت از تالاب‌ها

حقوق بین‌الملل محیط زیست مجموعه قواعد بین‌المللی است که هدف از آن پیشگیری از آلودگی و حفاظت از محیط زیست است که این حمایت و تلاش در بهبود محیط زیست موضوع مهمی است که بر رفاه افراد و توسعه اقتصادی در سراسر جهان تأثیر می‌گذارد. این حقوق در تعیین خط‌مشی‌ها و اقدامات حمایتی و حفاظتی از محیط زیست و همچنین استفاده معقول و پایدار از منابع طبیعی مؤثر است. همان‌گونه که قبلاً اشاره شد، همزمان با پیشرفت علوم و تکنولوژی، انسان قدرت تغییر در محیط زیست خود را تحصیل نموده است که منجر به ایجاد مخاطرات فراوان در محیط اطراف گردیده است. حقوق بین‌الملل محیط زیست یکی از منابع مهم در جهت مقابله با این خطرات و تهدیدات و همچنین تنظیم روابط تابعان حقوق بین‌الملل در استفاده از منابع طبیعی و محیط زیست می‌باشد. اعلامیه رسمی کنفرانس بین‌المللی سازمان ملل متحد در خصوص محیط زیست ۱۹۷۲ (استکهلم) «حق بر محیط زیست» یعنی حق دارا بودن محیط زیست سالم را همچون آزادی و برابری، از حقوق بنیادین

4. Ibidem.

5. Daniel Navid, "The International Law of Migratory Species: The Ramsar Convention," *Natural Resources* 29 (1989): 1003.

انسان‌ها تلقی نموده است. بدین‌گونه که در اصل اول این اعلامیه آمده است: انسان حقوقی بنیادی نسبت به آزادی، مساوات و شرایط مناسب زندگی در محیطی که به او اجازه زندگی باوقار و سعادت‌مندانانه را می‌دهد، دارد و مسؤولیت حفظ و بهبود محیط زیست برای نسل حاضر و نسل‌های آینده را برعهده دارد.^۶ متعاقباً برنامه‌ریزی دقیق و مدیریت مناسب به منظور حفاظت از منابع طبیعی زمین شامل هوا، آب و خاک، گل و گیاهان مخصوصاً نمونه‌های مشخص اکوسیستم از جمله تالاب‌ها برای استفاده نسل‌های کنونی و آینده، از وظایف مشترک افراد و دولت‌ها می‌باشد. ضرورت حفاظت از محیط زیست موضوعی مشترک در حقوق داخلی و بین‌المللی است و اعلامیه استکهلم از اولین اسنادی است که صراحتاً بر این نکته تأکید می‌نماید که «دولت‌ها بر اساس منشور ملل متحد و اصول حقوق بین‌الملل از حق حاکمیت انحصاری بر منابع طبیعی خود که شامل خاک، آب‌های داخلی مثل دریاچه‌ها، آبراه‌ها و تالاب‌ها و دریای سرزمینی و قلمرو هوایی محدوده سرزمین می‌شود، برخوردار بوده و موظف به اتخاذ ترتیباتی هستند که فعالیت‌های آنها در حیطه صلاحیت و نظارتشان موجب زیان به محیط زیست کشورها یا مناطق خارج از محدوده صلاحیت ملی آنها نگردد.»^۷ این اصل در کنوانسیون تنوع زیستی (۱۹۹۲) و در اعلامیه ریو (۱۹۹۲) نیز تکرار شده است و بر همین اساس، دیوان بین‌المللی دادگستری تعهد به این اصول را بخشی از حقوق بین‌الملل محیط زیست می‌داند.^۸ در ادامه پس از شناخت اصل حاکمیت دولت‌ها بر منابع طبیعی و تعهد کشورها بر حفاظت از محیط زیست، بر مبنای اصل تعهد به همکاری، اطلاع‌رسانی و کمک در مواقع اضطراری زیست‌محیطی که از جمله اصول حقوق بین‌الملل محیط زیست می‌باشد، دولت‌ها موظف به همکاری با یکدیگر در زمینه حفاظت از محیط زیست می‌باشند.^۹ همچنین بر مبنای اصل ۲۴ اعلامیه استکهلم، تمام دولت‌ها، کوچک و بزرگ باید به موضوعات بین‌المللی حفاظت و بهبود محیط زیست با روح همکاری رسیدگی نمایند که این همکاری از طریق انعقاد موافقتنامه‌های دو یا چندجانبه و از طرق مقتضی دیگر، برای کنترل، پیشگیری و کاهش آثار مخرب زیست‌محیطی ناشی از فعالیت‌های بشری، صورت می‌گیرد.

6. Ibidem.

7. P. Sands, Jacqueline Peel, *Principles of International Environmental Law* (London: Cambridge University Press, 2012), 199.

8. Jamshid Momtaz, "The United Nations and the Environment Frame Stockholm to Rio De Janeiro," *Political Geography* 15 (2010): 261-271.

9. فرهاد دبیری، عباس پورهاشمی و فخرالضحی روستا، «بررسی اصول و مفاهیم حقوق بین‌الملل محیط زیست

با نگاهی به توسعه پایدار»، *مجله علوم و تکنولوژی محیط زیست* ۱۱ (۱۳۸۸)، ۲۱۷.

کنوانسیون رامسر به عنوان قدیمی‌ترین معاهده بین‌المللی بر مبنای اصل همکاری دولت‌ها با تأکید بر یکی از اصول حقوق بین‌الملل محیط زیست یعنی اصل حفاظت از محیط زیست شکل گرفته و از اولین اقدامات مؤثر هماهنگ جهانی در حمایت از تالاب‌ها می‌باشد^{۱۰} که با انگیزه آشنایی بشر با ویژگی‌های منحصر به فرد تالاب‌ها و مشارکت جهانی در حفاظت از تالاب‌ها شکل گرفت. این کنوانسیون در طی سال‌های فعالیت خود توانست ضمن جلب افکار عمومی جهان، زمینه را جهت مطالعات و حفاظت بیشتر تالاب‌ها در سطح بین‌المللی فراهم نماید. کنوانسیون رامسر که به نام محل برگزاری آن معروف شد، توافقی بین‌المللی است که بر اساس آن کشورهای عضو فراتر از مرزهای جغرافیایی مسائل زیست‌محیطی تالاب‌های کشورهای متعهد، به ویژه تالاب‌های بین‌المللی را مورد مطالعه، تحقیق و بررسی قرار داده و نتایج حاصل از مطالعات بوم‌شناسی، گیاه‌شناسی و جانورشناسی را در اختیار سایرین قرار می‌دهند. این کنوانسیون در تاریخ دوم فوریه ۱۹۷۱ منعقد و در ۲۱ دسامبر سال ۱۹۷۵ لازم‌الاجرا گردید و بدین ترتیب دوم فوریه (۱۳ بهمن) روز جهانی تالاب‌ها نامیده می‌شود. هدف این کنوانسیون تضمین حفاظت و استفاده معقول از تالاب‌ها از طریق اقدامات محلی، ملی، منطقه‌ای و همکاری بین‌المللی در جهت نیل به توسعه پایدار در سرتاسر جهان است. در همین راستا، هریک از کشورهای جهان که بخواهند به عضویت کنوانسیون رامسر درآیند، می‌بایست حداقل یکی از تالاب‌های کشور خود را به دفتر کنوانسیون معرفی کنند و کنوانسیون بر اساس شرایط و ضوابط معین تالاب را مورد بررسی قرار می‌دهد و چنانچه شرایط لازم را دارا باشد، آن را در دفتر کنوانسیون به عنوان تالاب بین‌المللی ثبت می‌کند. کنوانسیون رامسر طی سالیان متمادی از فعالیت خود توانسته است ضمن جلب نظر افکار عمومی، جهانیان را از تأثیر و اهمیت قابل توجه این جلوه‌های بدیع در زندگی انسان و بقای موجودات زنده آگاه سازد و رغبت کشورهای جهان را در همکاری با این نهاد گسترش دهد، به نحوی که اگر تنها در سال ۱۹۷۱ فقط معدودی از کشورهای جهان (حدود ۱۸ کشور) عضو این کنوانسیون بودند، امروزه تعداد کشورهای عضو به ۱۶۸ کشور افزایش یافته است.^{۱۱} از آنجا که کنوانسیون رامسر اولین تجربه کشورها در حفاظت تالاب‌ها بود، قطعاً این ساز و کار برخی کاستی‌ها و خلأهای قانونی را دارا بود و همین امر کنوانسیون رامسر را دستخوش

10. Ornella Ferrajob, "State Obligations and Non-Compliance in the Ramsar System," *International Wildlife Law & Policy* 14 (2011): 243.

11. Veit Koester, "The Ramsar Convention on the Conservation of Wetlands," *IUCN Environmental Policy and Law Paper* 23 (1989): 3.

اصلاح نمود. از این رو در دسامبر ۱۹۸۲ دولت‌ها در کنفرانس فوق‌العاده‌ای پروتکل اصلاحی را تحت عنوان پروتکل پاریس در مقر یونسکو تصویب نمودند که در سال ۱۹۸۶ اجرایی گردید رویه‌ای جهت اصلاح کنوانسیون تبیین نموده و نسخ رسمی معاهده به زبان‌های انگلیسی، فرانسوی، عربی، آلمانی، روسی و اسپانیایی می‌باشد. امروزه تقریباً تمامی اطراف معاهده پروتکل پاریس را پذیرفته‌اند. از سوی دیگر، در کنفرانس فوق‌العاده‌ای که در سال ۱۹۸۷ با حضور اطراف معاهده در رجینا کانادا برگزار شد، اصلاحاتی در خصوص اختیارات اطراف معاهد، ایجاد یک کمیته دائمی، بودجه و یک دفتر یا دبیرخانه دائمی اعمال و این اصلاحات در سال ۱۹۹۴ اجرایی شدند و به طور معمول طرف‌های جدیدی که به کنوانسیون رامسر ملحق می‌شوند طرف پروتکل‌های اصلاحی پاریس و رجینا تلقی می‌شوند. به طور کلی، مأموریت کنوانسیون رامسر عبارت از حفاظت و استفاده معقول از کلیه تالاب‌ها از طریق اقدامات محلی، منطقه‌ای، ملی و همکاری بین‌المللی به منظور کمک به دستیابی به توسعه پایدار در سرتاسر جهان می‌باشد که دبیرخانه کنوانسیون در اجرای مأموریت خود با نهادها و ارگان‌های مختلفی در مجموعه سازمان ملل متحد همکاری می‌نماید.^{۱۲}

۳-۱- تعهد دولت‌های عضو و مکانسیم اجرای کنوانسیون

بر مبنای استراتژی حفاظت جهانی^{۱۳} که در سال ۱۹۸۰ به وسیله اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی تهیه گردید، هدف از محافظت، بقای چرخه اکولوژیک و حفظ حیات و دستیابی به بهره‌برداری از انواع گونه‌ها و اکوسیستم‌ها و جلوگیری از آسیب رساندن به منابع طبیعی می‌باشد و همان‌طور که در بالا ذکر شد، کنوانسیون رامسر در جهت محافظت از محیط زیست با تأکید بر حفاظت تالاب‌ها موجودیت یافت.^{۱۴}

کنوانسیون رامسر تعیین تالاب‌های نمونه، کمیاب یا منحصر به فرد را ترغیب نموده است. در واقع تالاب‌هایی که برای حفظ تنوع زیستی با اهمیت تلقی می‌شوند. این مکان‌ها پس از معرفی به «فهرست تالاب‌های با اهمیت بین‌المللی کنوانسیون» افزوده شده و به عنوان

۱۲. محمدحسین رضائی قوام‌آبادی، سعید سنایی‌پور، «بررسی حقوقی پایبندی ایران به تعهد استفاده معقول از

دریاچه ارومیه با تأکید بر کنوانسیون رامسر»، *مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز* ۳ (۱۳۹۲)، ۱۱۵.

13. "Ramsar Convention Manual," The Ramsar Secretariat, last modified 2013, <http://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/manual6-2013-e.pdf>.

14. Oleg S, Kolbasov, "Modern Ecological Policy and the Utilization of a Global Environmental Protection Strategy," *Pace Environmental Law* 5 (1988): 448.

سایت‌های رامسر^{۱۵} شناخته می‌شوند. کشورهای عضو توافق نموده‌اند تا با تعیین تالاب‌ها به عنوان «سایت‌های رامسر»، ترتیبات لازم جهت نظارت و مدیریت حفاظت از تالاب و تضمین استفاده معقول از آن را فراهم نمایند. تالاب‌هایی که در فهرست تالاب‌های با اهمیت بین‌المللی ثبت می‌شوند از اهمیت اکولوژیکی، گیاهی، جانوری، ایستاب‌شناسی یا هیدرولوژیکی برخوردارند. تالاب‌هایی که قرار است در این فهرست ثبت شوند باید حائز یک یا چند معیار شناسایی تالاب‌های با اهمیت بین‌المللی باشند. ذکر این نکته ضروری است که درج یک تالاب در فهرست رامسر، خدشه‌ای بر حقوق حاکمه آن کشور در خصوص تالاب واقع در قلمرو سرزمینش وارد نمی‌کند.^{۱۶} از سوی دیگر، حاکمیت سرزمینی بر تالاب‌های بین‌المللی دارای اهمیت با مسؤلیت کشورها در حفاظت از آن اکوسیستم و استفاده معقول از تالاب به هم پیوند خورده و هرگونه نقصان و کوتاهی در حفاظت از تالاب‌ها منجر به مسؤلیت بین‌المللی دولت‌ها می‌شود. همچنین، تالاب‌های مندرج در سایت رامسر وضعیت جدیدی را در سطح ملی تحصیل نموده و از سوی جامعه بین‌المللی واجد ارزشی برجسته نه تنها برای یک کشور یا کشورهای صاحب تالاب بلکه برای بشریت در کل تلقی می‌شوند. کنوانسیون رامسر در جهت نیل به مأموریت و اهداف خود در حفاظت از تالاب‌ها، تعهداتی را بر دولت‌های عضو بار نموده است که به شرح ذیل می‌باشد:^{۱۷}

- ثبت حداقل یک سایت منطبق با شرایط کنوانسیون رامسر در فهرست تالاب‌های بین‌المللی؛

- ترویج حفاظت و استفاده معقول از تالاب‌ها از طریق کاربری اراضی ملی، سیاست‌ها و قوانین مناسب و اقدامات مدیریتی و آموزش همگانی؛^{۱۸}

- گنجاندن حفاظت از تالاب‌ها در طرح‌های ملی؛^{۱۹}

- ایجاد مناطق حفاظت‌شده طبیعی تالابی و ترویج آموزش در زمینه بهره‌برداری از

تالاب‌ها؛

- مشاوره با دولت‌های عضو کنوانسیون در خصوص نحوه اجرای کنوانسیون رامسر.

۱۵. رضانی قوام‌آبادی، سنایی‌پور، پیشین، ۱۱۱.

16. Ramsar Convention, supra note I, at art. 3(1).

17. Roghayeh Jafari et al., "Legal Analysis of the Ramsar Convention Wetlands," *Interciencia* 39 (2014): 465.

18. Wise Use.

۱۹. حجت سلیمی ترکانی، «بررسی مشکل زیست‌محیطی دریاچه ارومیه از منظر حقوق بین‌الملل محیط

زیست»، مجله راهبرد ۵۸ (۱۳۹۰)، ۱۷۹.

از میان تعهدات بالا، تعهد به استفاده معقول^{۲۰} از تالاب‌ها مهم‌ترین تعهد مندرج در کنوانسیون رامسر می‌باشد که در موازات حفاظت از تالاب‌ها قرار گرفته است لکن این تعهد مفهوم بدیعی است که برای اولین بار در متن کنوانسیون مطرح گردیده است. مفهوم استفاده معقول از تالاب‌ها که در زمره اهداف کنوانسیون رامسر قرار دارد، نخستین بار در کنفرانس دولت‌های متعاقد در رجینای کانادا بدین شرح تعریف گردید: «حفاظت و استفاده پایدار از تالاب‌ها و منابع آنها به نفع کل بشریت» که در این راستا هدف از حفاظت تالاب‌ها و استفاده معقول از آنها، جلوگیری از تغییر ویژگی اکولوژیکی تالاب‌ها می‌باشد. در رابطه با اصل استفاده معقول، لازم به یادآوری است که مطابق با اصل ۱۵ اعلامیه ریو، کشورها باید ضوابط و اقدامات پیشگیرانه و حمایتی را بر مبنای توانایی‌های خود در جهت حفظ محیط زیست قرار دهند. بر پایه اصل احتیاط، کشورها باید از انجام فعالیت‌هایی که ممکن است منجر به تخریب محیط زیست شود، اجتناب نمایند. همچنین، دیوان بین‌المللی دادگستری در دعوی آرژانتین علیه اروگوئه (موسوم به قضیه کارخانه خمیر کاغذ بر روی رودخانه اروگوئه)، به اصل استفاده بهینه و معقول در بهره‌برداری از رودخانه اشاره می‌نماید؛ اصلی که در اسناد بین‌المللی مختلفی از قبیل اعلامیه استکهلم، کنوانسیون دریاها (۱۹۸۲) و کنوانسیون حفاظت آفریقایی (۱۹۵۹) تحت عنوان wise use ذکر شده است. بدین ترتیب برای نیل به هدف حفاظت از تالاب‌ها، باید با استفاده معقول از منابع موجود، از انجام اقداماتی که احتمال خطر را در پی دارد، پیشگیری نمود. در نهایت با مرور بحث فوق می‌توان این‌چنین نتیجه‌گیری نمود که منظور از حفاظت تالاب، پرهیز از وقوع تغییرات در خصوصیات زیست‌محیطی تالاب‌ها می‌باشد و برای رسیدن به هدف باید ضمن شناخت شرایط جغرافیایی تالاب، فعالیت‌های انسانی که ممکن است به هر نحوی از انحاء منجر به تهدید هر یک از ویژگی‌های بوم‌شناختی تالاب گردد، را شناسایی و اثرات احتمالی آن را برآورد و محاسبه نمود.^{۲۱}

کنوانسیون رامسر همانند هر موافقتنامه بین‌المللی دیگر، از ساز و کارهای دولتی، غیردولتی و علمی برای اجرای مفاد آن و تکمیل و به روز کردن مصوبات برخوردار است. در سطح بین‌المللی، نشست کشورهای عضو، به عنوان رکن سیاستگذاری کنوانسیون هر سه

۲۰. جواد امین منصور، «رامسر تا انزلی؛ ابعاد ملی و بین‌المللی تالاب انزلی»، *روزنامه اعتماد ملی*،

۹، ۱۳۸۶/۱۱/۲۸

۲۱. عبدالحسین وهاب‌زاده، مترجم، *شناخت محیط زیست* (مشهد: جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۲)، ۵۸۹.

سال یکبار در یکی از کشورهای طرف برگزار شده و با عنایت به آخرین تحولات در جهان تصمیماتی را برای اجرای هرچه بهتر مفاد کنوانسیون اتخاذ می‌کنند و در سطح ملی، هریک از اطراف متعاقد موظف به تعیین یک مقام اداری به عنوان مرکز مسؤول اجرای کنوانسیون می‌باشند.

تالاب‌های مندرج در لیست رامسر وضعیت جدیدی در سطح ملی کسب می‌کنند و از سوی جامعه بین‌المللی و بشریت در کل ارزشمند تلقی می‌شوند. لکن، به رغم پیشرفت علم، افزایش تجربیات و بالا رفتن میزان آگاهی عمومی از فواید تالاب‌ها و نقش ارزنده آنها در حفظ طبیعت و سالم نگه داشتن زندگی انسان‌ها، متأسفانه هنوز بسیاری از مزایای آن در مقایسه با سایر منابع درآمد نظیر کشاورزی و صنعت مطلع نبوده و یا آگاهی کافی ندارند. از این رو بسیاری از تالاب‌ها در کشورهای مختلف همواره دچار دست‌اندازی، تحدید، تعرض به حریم و آسیب‌رسانی هستند. در واقع، یکی از عملکردهای کنوانسیون پس از ثبت تالاب‌های بین‌المللی، پایش و نظارت بر شرایط طبیعی و بوم‌شناختی تالاب‌ها و همچنین تأثیر فعالیت‌های انسانی بر آنهاست. چنانچه طبق بازدیدهای دوره‌ای نمایندگان کنوانسیون و با گزارش‌های ارسال شده از کشورهای عضو، تغییراتی در شرایط بوم‌شناختی و طبیعی تالاب‌ها حادث شود و حیات طبیعی تالاب‌ها را به خطر اندازد، تالاب‌های عضو که چنین شرایطی بر آنها حاکم گردیده است، وارد فهرست مونترو می‌شوند. این تعرضات به دلایل گوناگون از جمله اجرای طرح‌های توسعه‌ای با پر کردن تالاب‌ها یا احداث جاده و پل، بهره‌برداری بی‌رویه از آب تالاب، از بین بردن نیزارها، برداشت بیش از حد از آبزیان، شکار بی‌رویه حیات وحش از جمله پرنده‌های وابسته به منابع تالابی، آلوده و سمی کردن آب تالاب‌ها با ورود پساب‌های صنعتی و زهاب‌های کشاورزی، ورود گونه‌های گیاهی و جانوری مهاجم بیگانه، نابودی گیاهان تالابی، مداخلات انسانی و ... صورت می‌پذیرد. بدین ترتیب این تالاب‌ها جایگاه خود را در لیست رامسر از دست داده و در فهرست مونترو^{۳۲} (لیست تالاب‌های در معرض خطر و نابودی) به منظور تعیین سایت‌های اولویت‌دار برای حفاظت بیشتر ملی و بین‌المللی قرار می‌گیرند. بدین ترتیب، تالاب‌هایی که در لیست مونترو قرار می‌گیرند، باید با استفاده از کمک‌های فنی و در صورت امکان مالی دبیرخانه کنوانسیون، مورد توجه و حفاظت بیشتری واقع گردند. در صورتی که تالاب‌های مذکور با تهیه طرح‌های مدیریتی مناسب و اجرای آنها، بتوانند بازسازی شده و به شرایط اولیه خود بازگردند، مورد بازدید نمایندگان

کنوانسیون قرار گرفته و با احراز بهبود شرایط زیست‌شناختی از فهرست مونتر و خارج می‌شوند.^{۲۳}

۱-۴- تعامل کنوانسیون رامسر با سایر سازمان‌ها و کنوانسیون‌های زیست‌محیطی
مزیت‌های هماهنگی و همکاری میان کنوانسیون‌ها و سازمان‌های بین‌المللی که وظایف مرتبط و مشترکی را دنبال می‌نمایند انکارناپذیر است. دبیرخانه کنوانسیون رامسر تلاش زیادی را صرف توسعه همکاری با دیگر ساز و کارهای زیست‌محیطی نموده است. به علاوه دبیرخانه رامسر گام‌های ارزشمندی در جهت ترغیب «مقامات اداری رامسر» به منظور برقراری روابط کاری نزدیک با هم‌تایان خویش در سایر کنوانسیون‌ها و در سطح ملی برداشته است. دبیرخانه کنوانسیون رامسر با دبیرخانه‌های کنوانسیون تنوع زیستی، کنوانسیون میراث جهانی یونسکو، کنوانسیون ملل متحد در مورد مبارزه با بیابان‌زایی تعاملات نزدیکی داراست، که به شرح ذیل می‌باشد:

تفاهم‌نامه دبیرخانه‌های رامسر و مرکز میراث جهانی در سال ۱۹۹۹ به امضاء رسید. همکاری میان دبیرخانه‌های مورد نظر در راستای اهداف ذیل قرار دارد:

- افزایش ثبت تالاب‌ها طبق مفاد دو کنوانسیون؛
- بازبینی اشکال گزارش‌دهی و هماهنگی گزارشات درباره سایت‌های مشترک؛
- کمک به پیشبرد فعالیت‌های آموزشی هر دو کنوانسیون؛
- هماهنگی در جهت تأمین مالی برای سایت‌های مشترک؛
- تشویق به تأسیس کمیته‌های ملی مشترک.

کنوانسیون‌های رامسر و میراث جهانی در سال‌های اخیر در پروژه‌های مشاوره مشترکی در تونس، سنگال و موریتانی و دریاچه Srebarna در بلغارستان همکاری نموده‌اند. همچنین نظر به اهمیت فوق‌العاده تالاب‌ها در همه مناطق (حتی در مناطق خشک و بایر) نمایندگان دبیرخانه رامسر در کنفرانس طرف‌های عضو کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با بیابان‌زایی (UNCCD) در اکتبر ۱۹۹۷ شرکت کرده و به نمایندگان حاضر در این کنفرانس اطلاعاتی پیرامون «تالاب‌ها در نواحی خشک» ارائه نمودند. پس از آن در دسامبر ۱۹۹۸ و در جریان کنفرانس دوم اطراف UNCCD در داکار نیز دبیرکل کنوانسیون رامسر و مدیر اجرایی

۲۳. فاطمه خان‌پور، محسن جعفری‌نژاد و مسعود باقرزاده کریمی، «بررسی روند احیاء و بازسازی تالاب‌های

بین‌المللی آلاکل، آماکل و آجی‌گل»، فصلنامه علوم و مهندسی محیط زیست ۵۴-۵۳ (۱۳۹۱)، ۲۲.

UNCCD تفاهم‌نامه‌ای دیگر به منظور ارتباط میان دو کنوانسیون، هماهنگی تلاش‌ها و پرهیز از موازی کاری امضاء کردند.

از سوی دیگر تفاهم‌نامه اولیه میان دبیرخانه‌های رامسر و کنوانسیون حفاظت از گونه‌های مهاجر و حیوانات وحشی در فوریه ۱۹۹۷ به امضاء رسید. این سند به دنبال تقویت همکاری دو کنوانسیون در زمینه‌های ذیل بوده است: پیشرفت مشترک دو کنوانسیون، حفاظت مشترک، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، و همچنین توافقات جدید در مورد گونه‌های مهاجر از جمله گونه‌های مهاجر در معرض خطر و گونه‌هایی که در وضعیت حفاظتی نامساعدی قرار دارند.

از سوی دیگر، دبیرخانه کنوانسیون رامسر در سطح منطقه‌ای مبادرت به امضای تفاهم‌نامه‌های همکاری با برخی ساز و کارهای منطقه‌ای نموده است که از جمله آنها کنوانسیون برنامه محیط زیست ملل متحد برای توسعه و حفاظت محیط زیست دریایی منطقه کارائیب (موسوم به کنوانسیون کارتاها)^{۲۴}، واحد هماهنگی برنامه عملیاتی کنوانسیون حفاظت از محیط زیست دریایی و منطقه ساحلی مدیترانه (کنوانسیون بارسلونا)، کنوانسیون حفاظت و توسعه پایدار^{۲۵}، برنامه محیط زیست منطقه‌ای اقیانوس آرام^{۲۶}، کمیسیون بین‌المللی حفاظت از رودخانه دانوب^{۲۷}، کمیسیون حوزه آبخیز دریاچه چاد و حوزه آبخیز نیجر می‌باشد.

۲۴. دفتر ثبت موترو بر اساس توصیه‌نامه ۴۸ کنفرانس طرف‌های متعاقد در سال ۱۹۹۰ ایجاد شده است.

۲۵. در ژانویه ۱۹۹۶ دبیرخانه‌های کنوانسیون رامسر و کنوانسیون تنوع زیستی یک یادداشت همکاری اولیه امضاء نمودند.

۲۶. تفاهم‌نامه دبیرخانه‌های رامسر و مرکز میراث جهانی در سال ۱۹۹۹ به امضاء رسید. همکاری میان دبیرخانه‌های مورد نظر در راستای اهداف ذیل قرار دارد:

- افزایش ثبت تالاب‌ها طبق مفاد دو کنوانسیون؛

- بازبینی اشکال گزارش‌دهی و هماهنگی گزارشات درباره سایت‌های مشترک؛

- کمک به پیشبرد فعالیت‌های آموزشی هر دو کنوانسیون؛

- هماهنگی در جهت تأمین مالی برای سایت‌های مشترک؛

- تشویق به تأسیس کمیته‌های ملی مشترک.

کنوانسیون‌های رامسر و میراث جهانی در سال‌های اخیر در پروژه‌های مشاوره مشترکی در تونس، سنگال و موریטانی و دریاچه Srebarna در بلغارستان همکاری نموده‌اند.

۲۷. نظر به اهمیت فوق‌العاده تالاب‌ها در همه مناطق (حتی در مناطق خشک و باریک نمایندگان دبیرخانه رامسر در کنفرانس طرف‌های عضو کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با بیابان‌زایی (UNCCD) در اکتبر ۱۹۹۷ شرکت نمودند و به نمایندگان حاضر در این کنفرانس اطلاعاتی پیرامون «تالاب‌ها در نواحی خشک» ارائه نمودند. پس از آن در دسامبر ۱۹۹۸ و در جریان کنفرانس دوم اطراف UNCCD در داکار نیز دبیرکل کنوانسیون رامسر و

۱-۵- سازمان‌های بین‌المللی همکار با کنوانسیون رامسر

کنوانسیون رامسر اولین معاهده بین دولت‌ها پیرامون حفاظت و بهره‌برداری عقلایی از منابع طبیعی و زیست‌محیطی در جهان قلمداد شده که به دنبال آن بسترهای لازم برای شکل‌گیری کنوانسیون‌های متعددی فراهم شده است. سازمان‌های بین‌المللی همکار، کمک‌های ارزنده‌ای در سطوح جهانی، منطقه‌ای، ملی و محلی برای اجرای هرچه بهتر کنوانسیون رامسر می‌نمایند، به خصوص از طریق ارائه مشاوره‌های فنی، مساعدت‌های اجرایی عملیاتی و تأمین مالی، که هم توسط ستادهای مرکزی آنها و هم از طریق دفاتر ملی و منطقه‌ای و نیز نهادهای وابسته و شبکه‌های تخصصی ایشان میسر می‌گردد. به علاوه خود این سازمان‌ها متضمن فلسفه کنوانسیون رامسر و مفهوم استفاده معقول آن هستند و از اصول راهنمای رامسر در فعالیت‌های خود در سرتاسر جهان پشتیبانی می‌نمایند. شایان ذکر است که سازمان‌های بین‌المللی همکار مرتباً در کلیه جلسات کنفرانس اطراف معاهده و کمیته دائمی به عنوان ناظر شرکت جسته و در پانل بررسی‌های علمی و فنی به صورت اعضای دائم فعالیت می‌نمایند. ذیلاً به معرفی سازمان‌های بین‌المللی همکار کنوانسیون می‌پردازیم:

- Birdlife International: سازمانی است با مشارکت جهانی سازمان‌های حفاظتی که هدف آن حفاظت از پرندگان، سکونتگاه‌های آنها و تنوع زیستی بوده و در این راستا به دنبال همکاری جهت استفاده پایدار از منابع طبیعی می‌باشد. شرکای این سازمان در بیش از یکصد کشور و منطقه در جهان فعالیت می‌کنند.^{۲۸}

- اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت (IUCN): این سازمان در پی کمک به جهانیان در راستای یافتن راه‌حل‌های عملی برای چالش‌های پیش روی محیط زیست و توسعه است. پشتیبانی تحقیقات علمی و مدیریت پروژه‌های میدانی از جمله اهداف این سازمان بوده و با همکاری دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی، آژانس‌های ملل متحد، شرکت‌ها و جوامع محلی سعی در پیشبرد و اجرای سیاست‌ها و مقررات به بهترین نحو ممکن دارد.^{۲۹}

مدیر اجرایی UNCCD تفاهم‌نامه‌ای دیگر به منظور ارتباط میان دو کنوانسیون، هماهنگی تلاش‌ها و پرهیز از موازی کاری امضاء کردند.

۲۸. برای مطالعه بیشتر به سایت زیر مراجعه کنید:

“home”, Bird Life International, last modified April 03, 2017, <http://www.birdlife.org/>.

۲۹. برای مطالعه بیشتر به سایت زیر مراجعه کنید:

“home”, International Union for Conservation of Nature, last modified April 05, 2017, <http://www.iucn.org>

- مؤسسه بین‌المللی مدیریت آب (IWMI): این مؤسسه یکی از ۱۵ مرکز مطالعاتی مورد حمایت گروهی متشکل از ۶۰ دولت، انجمن‌های خصوصی و سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای است که مجموعاً تحت عنوان گروه مشاوران تحقیقات کشاورزی بین‌المللی (CGIAR) شناخته می‌شوند. این مؤسسه، نهادی غیرانتفاعی است که هدفش بهبود مدیریت منابع ارضی و آبی برای غذا، معاش و طبیعت می‌باشد.

- سازمان تالاب‌های بین‌المللی (Wetlands International): سازمانی بین‌المللی، مستقل، غیرانتفاعی است که امر تقویت و ترمیم تالاب‌ها و منابع آنها را برای انسان‌ها و تنوع زیستی برعهده گرفته است که از سوی اعضای آن که دولت‌ها و سازمان‌های غیردولتی سرتاسر جهان هستند حمایت می‌شود.

- صندوق جهانی طبیعت (World Wide Fund for Nature): هدف این سازمان جلوگیری از تخریب محیط زیست جهان است و نیز ساختن آینده‌ای که در آن انسان‌ها با حفظ تنوع زیستی، تضمین استفاده پایدار از منابع طبیعی و کاهش آلودگی و پسماندها با طبیعت همزیستی مسالمت‌آمیزی داشته باشند.

۲- ایران و کنوانسیون رامسر

هرچند موضوع حفاظت از محیط زیست در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی در چارچوب کنوانسیون‌های بین‌المللی در کشورهای در حال توسعه از پیشینه چندان طولانی برخوردار نیست اما جمهوری اسلامی ایران در این خصوص وضعیت متفاوتی را داراست، چرا که از سویی مطابق با اصل پنجاهم قانون اساسی که مقرر می‌دارد «در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌شود، از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است» بر حراست از محیط زیست تأکید شده است (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران)؛ و از سوی دیگر، ایران منشأ انعقاد یکی از مهم‌ترین کنوانسیون‌های زیست‌محیطی یعنی کنوانسیون رامسر می‌باشد. همگام با سایر بنیانگذاران کنوانسیون رامسر، دولت وقت ایران از همان آغاز با معرفی و ثبت تعدادی از تالاب‌های مهم کشور به کنوانسیون پیوست و بدین ترتیب با امضای کنوانسیون در سال ۱۳۵۱ در پاریس و به موجب ماده واحده قانون عضویت در کنوانسیون در سال ۱۳۵۲، متعهد به حفاظت و بهره‌برداری معقول از آنها شد.

تالاب‌ها به عنوان کانون تجمع آب در فلات خشک ایران جایگاه ویژه‌ای دارند. بدین ترتیب، کشور ما با توجه به شرایط جغرافیایی، دارای انواع تالاب‌هاست که به دلیل شرایط خاص اقلیمی و موقعیت جغرافیایی به عنوان سرمایه عظیم کشور محسوب می‌شوند که نظیر آن را کمتر جایی از جهان بتوان مشاهده نمود در ایران بیش از ۸۶ تالاب با اهمیت بین‌المللی شناسایی شده است.^{۳۰} لکن، خطراتی که تالاب‌ها را تهدید می‌کنند، بسیار پرشمارند. هر تالاب بسته به نوع و محل جغرافیایی که در آن واقع شده، ممکن است در معرض یک تهدید خاص باشد. برای مثال، تالاب انزلی، به دلیل توریستی بودن شهر انزلی و بازدیدهای فراوانی که از این تالاب به عمل می‌آید، ممکن است مورد استفاده نادرست قرار بگیرد. آلودگی نیز از جمله خطراتی است که این تالاب را تهدید می‌کند. تالاب هامون نیز به دلیل موقعیت آب و هوایی منطقه‌ای که در آن واقع است، در معرض خشکسالی قرار دارد. همچنین به دلیل اینکه تالاب هامون نزدیک مرز ایران و افغانستان است و از رود هیرمند تغذیه می‌شود، چالش‌های سیاسی متعددی بر سر تأمین آب آن وجود دارد. برخی کارشناسان طرح نجات و احیای دریاچه‌ها و تالاب‌های کشور، عوامل مختلفی را به عنوان معضلات و مشکلات موجود بر سر راه تالاب‌ها، معرفی کردند. از جمله این معضلات عبارتند از: ورود انواع آلاینده‌های بیولوژیکی، شیمیایی و فیزیکی که به وسیله مزارع کشاورزی، شهرها و آبادی‌ها و صنایع مختلف تولید می‌شوند. همچنین رسوبات ناشی از فرسایش خاک بالادست تالاب‌ها، اجرای طرح‌های توسعه‌ای و زیربنایی بزرگ مثل راهسازی، صنایع پتروشیمی، خطوط انتقال نیرو، شکار و صید غیرمجاز و بی‌رویه، برداشت علوفه و سایر محصولات تالابی بیش از حد توان تجدیدپذیری تالاب، تغییر کاربری اراضی تالابی برای امور کشاورزی و راهیابی گونه‌های غیربومی و مهاجم به تالاب‌ها از چالش‌های دیگر تالاب‌ها در ایران برشمرده شده است. (سازمان حفاظت محیط زیست) با توجه به چالش‌های خاصی که هر تالاب را تهدید می‌کند برای حفاظت از هر تالاب در وهله نخست باید تصمیماتی مرتبط با آن اتخاذ کرد. به همین دلیل در ماده واحده طرح نجات و احیای دریاچه‌ها و تالاب‌های کشور ۱۳۹۱ قبل از هر چیز دولت مکلف شده بود که ظرف ۳ ماه فهرست تالاب‌ها و دریاچه‌هایی را

۳۰. خان‌پور، جعفری‌نژاد و باقرزاده کریمی، «بررسی روند احیاء و بازسازی تالاب‌های بین‌المللی آلاگل، آماگل،

که نیازمند حمایت و حفاظت هستند، تهیه کند و عملیات اجرایی حمایت‌های خود را حداکثر ظرف ۳ سال به نتیجه برساند.^{۳۱}

نماینده و سازمان مرجع کنوانسیون رامسر در ایران، سازمان حفاظت محیط زیست می‌باشد که مسؤلیت نظارت و اجرای آن را برعهده دارد. سازمان حفاظت محیط زیست نیز برای پیشرفت کار، کمیته‌ای با نام کمیته ملی کنوانسیون رامسر با حضور نماینده‌های وزارت علوم، وزارت نفت، وزارت امور خارجه، وزارت جهاد کشاورزی و دو نماینده از سازمان‌های غیردولتی تشکیل داده است که برترین گروه‌های تصمیم‌گیرنده در این رابطه هستند.

در ایران مدیریت تالاب‌ها در اختیار سازمان حفاظت محیط زیست است. در همین راستا در بند ب ماده ۵ قانون ایمنی زیستی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۸ این سازمان مسؤل حفاظت از تالاب‌ها شناخته شده است. در این ماده آمده است: «مسؤولیت حفاظت از تنوع زیستی و ذخایر ژنتیکی آن در محدوده حیات وحش، پارک‌های ملی، مناطق حفاظت‌شده، مناطق شکار ممنوع، رودخانه‌ها، تالاب‌ها و دریاها برعهده سازمان حفاظت محیط زیست کشور است؛...» همچنین ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی این قانون مصوب ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: «مسؤولیت صدور، تمدید و لغو مجوز، نظارت و پایش هرگونه فعالیت در عرصه محیط زیست و تنوع زیستی شامل گونه‌های گیاهی و جانوری وحشی، ریز سازواره‌ها و زیستگاه‌های آنها در ذخیره‌گاه‌های زیست‌کره، مناطق چهارگانه، مناطق شکار ممنوع، رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاها و سواحل برعهده سازمان حفاظت محیط زیست بوده و متناسب با موضوع یکی از معاونت‌های این سازمان، مسؤلیت صدور، تمدید و لغو مجوز فعالیت موارد موضوع قانون را به عهده دارد.» که به این ترتیب برخی تصویب‌نامه‌های دولتی مقدم بر این آیین‌نامه که خود در این زمینه چالشی برای حفاظت از تالاب‌ها به شمار می‌آمدند و استفاده تالاب‌ها را برای برخی نهادها مجاز می‌دانستند نیز نسخ می‌شود.

در حال حاضر بیش از ۱۸۰۰ تالاب در سراسر جهان در لیست تالاب‌های تحت حفاظت کنوانسیون رامسر قرار دارند که ایران از لحاظ تعداد تالاب‌های ثبت‌شده در این کنوانسیون از بین ۱۶۰ کشور در مقام ۱۹ قرار دارد. لکن همان‌گونه که اشاره گردید، فعالیت‌های ناآگاهانه و مخرب انسانی، تالاب‌ها را در معرض نابودی قرار داده‌اند که تالاب‌های ایران نیز دستخوش

۳۱. «عوامل ناپایداری تالاب‌ها در ایران»، تالاب‌های ایران، معرفی کارکردهای اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی تالاب‌ها و معرفی ارزش‌ها و مسائل تالاب‌های ایران (وبلاگ دکتر مسعود باقرزاده کریمی)، آخرین ویرایش ۱۳۹۱/۱۰/۰۳، <http://iranwetland.blogfa.com>

این عوامل از جمله خشک کردن، پر کردن تالاب‌ها، عدم ملاحظات زیست‌محیطی در پروژه‌های عمرانی، تخریب حوضه‌های آبخیز و ... شده است (مثلاً بخشی از تالاب هورالعظیم به دلیل انجام اقدامات مرتبط با استخراج نفت، خشک شده است. همچنین جاده‌هایی غیرضروری ایجاد شده در محدوده تالاب، بخش‌های مختلف اکوسیستم آن را قطع کرده و مانع گردش طبیعی آب در تالاب شده است). مهم‌ترین مشکلات تالاب‌های کشور ناشی از کاهش حجم آب در اثر عوامل طبیعی و انسانی، ورود آلاینده‌ها و عدم رعایت حریم زیست‌محیطی است. به طوری که هم‌اکنون ۷۰ درصد از تالاب‌های کشور در وضعیت بحرانی یا در معرض خطر جدی قرار دارند که بخش عمده این مسائل به دلیل الگوی توسعه ناپایدار در حاشیه تالاب‌ها است.^{۳۲}

در واقع کنوانسیون رامسر سعی دارد با توسعه این تفکر که تالاب‌ها محیط‌های کثیف و بد نیستند، بلکه سازنده منابع بزرگ اقتصادی، فرهنگی، عملی و تفریحی هر کشور به شمار می‌آیند، از روند تخریب و دگرگونی آنها جلوگیری نموده و مردم را متوجه خسارات جبران‌ناپذیر ناشی از نابودی آنها نماید و به این ترتیب آگاهی‌بخشی به مردم درباره اهمیت تالاب‌ها، حمایت مسئولان و جلوگیری از اجرای طرح‌هایی که به نابودی تالاب‌ها منتهی می‌شود از جمله راهکارهای حراست و حفاظت از تالاب‌ها است.

در همین راستا، سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان نماینده کنوانسیون رامسر در ایران با همکاری برنامه توسعه ملل متحد ضمن نشست تخصصی جهت بررسی راه‌حل‌های حفاظت تالاب‌های نیمه‌خشک در ایران، توصیه‌هایی در چگونگی مدیریت تالاب‌های ایران براساس پیش‌بینی‌های اقلیمی در دهه‌های آتی، ارائه نمود که تجربه‌های موفق بین‌المللی در احیای تالاب‌های نیمه‌جان را نیز دربر می‌گیرد و با در نظر گرفتن سیاست‌های جاری و ملاحظات سازمانی، پشتیبانی و بودجه، مجموعه‌ای از گام‌های اجرایی را پیشنهاد می‌دهد.

التهایه، با توجه به نقش ایران در پایه‌گذاری کنوانسیون رامسر به منظور حفاظت از تالاب‌ها، فعالیت دولت ایران برای محافظت از اکوسیستم و مقابله با بحران تالاب‌های در معرض تهدید و تخریب، توجهات سایر کشورها را جلب کرده و الگو بودن ایران در بهره‌برداری و استفاده عاقلانه و پایدار از تالاب‌ها را مورد انتظار قرار داده است. در همین راستا، بهره‌برداری مستمر از منابع طبیعی با رعایت اعتدال امکان‌پذیر است و در صورتی که از حالت تعادل خارج

۳۲. مسعود باقرزاده کریمی، مهبد روحانی، راهنمای تالاب‌های ایران ثبت‌شده در کنوانسیون رامسر (تهران: روز

شود، موجودیت آن با خطر مواجه خواهد شد. به همین منظور تهیه و تنظیم و اجرای برنامه جامع و یکپارچه به منظور حفاظت و بهره‌برداری پایدار از تالاب و مناطق اطراف آن ضروری است.

نتیجه

محیط زیست مورد حمایت حقوق بین‌الملل می‌تواند محیط زیست یک کشور، یا میراث مشترک بشریت باشد که باید به شایستگی به نسل‌های آینده منتقل گردد. در حقوق بین‌الملل محیط زیست، حقوق نسل آینده در برخورداری از شرایط مناسب زندگی بر روی زمین، تبیین و شناسایی گردیده است. بر همین مبنا، تبعات و آثار منفی ناشی از تخریب محیط زیست، تعدی به حقوق آیندگان تلقی می‌شود. بنابراین حفاظت از حقوق نسل‌های آینده از جمله اصول حقوق بین‌المللی محیط زیست محسوب می‌شود که این مهم در اعلامیه استکهلم نیز چنین مقرر می‌دارد که انسان مسؤولیت خطیر حفظ و بهبود محیط زیست را برای نسل حاضر و نسل آینده برعهده دارد. به بیان دیگر، حفاظت از منابع طبیعی، بدون توجه به نقش جوامع به منظور حفاظت نوین و بهره‌وری پایدار، امکان‌پذیر نیست. در این میان، تالاب‌ها از ارزشمندترین منابع طبیعی بوده و استفاده معقول از تالاب‌ها و حوضه‌های آبگیر نقش مهمی در توسعه پایدار و همچنین مقابله با تغییرات آب و هوایی دارد.

کنوانسیون رامسر و دبیرخانه آن به عنوان نهاد اصلی مرتبط با حفاظت از تالاب‌ها و حوضه‌های آبگیر، مرکز اصلی حفاظت از تالاب‌های با ارزش بین‌المللی و نیز هماهنگی ساز و کارهای مختلف مرتبط با محیط زیست و به خصوص مسئله تنوع زیستی و زیست‌بوم به شمار می‌آید. در این راستا دبیرخانه کنوانسیون رامسر با همکاری نهادهای دولتی و خصوصی نقش فعالی در خصوص تسهیل اجرای مفاد مندرج در کنوانسیون ایفاء نموده است. بدین ترتیب بر اساس مقررات کنوانسیون رامسر، کشورهای متعهد باید برنامه‌های خود را طوری تنظیم و اجرا نمایند که منجر به ارتقای سطح حفاظت از تالاب‌های موجود و استفاده خردمندانانه از آنها گردد. همان‌گونه که اشاره شد، محیط زیست دغدغه مشترک بین‌المللی است و لذا کلیه کشورها و بالاخص کشورهای عضو کنوانسیون رامسر ضمن تعامل با دبیرخانه کنوانسیون و نیز سازمان‌های بین‌الدولی و غیردولتی درگیر در امور زیست‌محیطی می‌توانند به حفاظت شایسته‌تر از این منابع طبیعی ارزشمند کمک و در حل معضلات و چالش‌های زیست‌محیطی همکاری نمایند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- امین منصور، جواد. «رامسر تا انزلی؛ ابعاد ملی و بین‌المللی تالاب انزلی». *روزنامه اعتماد ملی*، ۱۳۸۶/۱۱/۲۸.
- باقرزاده کریمی، مسعود، مهید روحانی. *راهنمای تالاب‌های ایران ثبت‌شده در کنوانسیون رامسر*. تهران: روز نو، ۱۳۸۵.
- تالاب‌های ایران، معرفی کارکردهای اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی تالاب‌ها و معرفی ارزش‌ها و مسائل تالاب‌های ایران (وبلاگ دکتر مسعود باقرزاده کریمی). «عوامل ناپایداری تالاب‌ها در ایران». آخرین ویرایش ۱۳۹۱/۱۰/۰۳. <http://iranwetland.blogfa.com>.
- خان پور، فاطمه، محسن جعفری‌نژاد و مسعود باقرزاده کریمی. «بررسی روند احیاء و بازسازی تالاب‌های بین‌المللی آلاکل، آماگل و آجی‌گل». *فصلنامه علوم و مهندسی محیط زیست* ۵۴-۵۳ (۱۳۹۱): ۲۹-۲۲.
- دبیری، فرهاد، عباس پورهاشمی و فخرالضحی روستا. «بررسی اصول و مفاهیم حقوق بین‌الملل محیط زیست با نگاهی به توسعه پایدار». *مجله علوم و تکنولوژی محیط زیست* ۱۱ (۱۳۸۸): ۲۲۵-۲۱۴.
- رمضانی قوام‌آبادی، محمدحسین، سعید سنایی‌پور. «بررسی حقوقی پایبندی ایران به تعهد استفاده معقول از دریاچه ارومیه با تأکید بر کنوانسیون رامسر». *مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز* ۳ (۱۳۹۲): ۱۴۰-۱۱۰.
- سلیمی ترکانی، حجت. «بررسی مشکل زیست‌محیطی دریاچه ارومیه از منظر حقوق بین‌الملل محیط زیست». *مجله راهبرد* ۵۸ (۱۳۹۰): ۱۷۹.
- موزر، مایک. گامی به سوی شکل‌گیری مجمع مدیران پروژه‌های تالابی. ترجمه محمدباقر صدوق. تهران: سازمان حفاظت محیط زیست ایران، ۱۳۸۹.
- وهاب‌زاده، عبدالحسین، مترجم. *شناخت محیط زیست*. مشهد: جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۲.

ب) منابع انگلیسی

- Ferrajob, Ornella. "State Obligations and Non-Compliance in the Ramsar System." *International Wildlife Law & Policy* 14 (2011): 243-260.
- Jacqueline, P. Sands. *Principles of International Environmental Law*. London: Cambridge University Press, 2012.
- Jafari, Roghayeh, and Faranak Feizollahi and Mohammad Taghi Rezaei and Akbar Aria Fard. "Legal Analysis of the Ramsar Convention Wetlands." *Interciencia* 39 (2014): 464-466.
- Jamshid Momtaz. "The United Nations and the Environment Frame Stockholm to Rio de Janeiro." *Political Geography* 15 (2010): 261-271.
- Koester, Veit. "The Ramsar Convention on the Conservation of Wetlands." *IUCN Environmental Policy and Law Paper* 23 (1989): 3-105.
- Kolbasov, Oleg S. "Modern Ecological Policy and the Utilization of a Global Environmental Protection Strategy." *Pace Environmental Law* 5 (1988): 445-454.

Navid, Daniel. "The International Law of Migratory Species: The Ramsar Convention." *Natural Resources* 29 (1989): 1003-1016.

The Ramsar Secretariat. "Ramsar Convention Manual." last modified 2013. <http://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/manual6-2013-e.pdf>.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Ramsar Convention on Wetlands from the Perspective of International Environmental Law

Mehrdad Mohammadi

Ph.D. Student of International Law, Shahid Beheshti University
Email: meh_mohammadi@sbu.ac.ir

&

Vahideh Najafi

Master of International Law, Allameh Tabataba'i University
Email: najafi.v1365@gmail.com

Native plants and animals, including certain species, grow in wetlands. Due to their potential economic, cultural, scientific and recreational value, it is highly important to protect them. Wetlands not only provide part of the aquifers and groundwater, but provide a favorable environment for birds and fisheries. Despite these valuable benefits, these rich ecosystems are threatened by different risks. One of the major causes of wetland degradation and destruction is the human factor. Today, destruction of wetlands and pollution of coastal waters, such as ozone depletion crisis, deforestation and the extinction of many plant and animal species have become global environmental crisis. This study seeks to explain the role of wetlands in international environmental rights and obligations of States regarding their protection, with an emphasis on the Ramsar Convention.

Keywords: International Environmental Law, Wetlands, Ramsar Convention, States Obligations.

Journal of LEGAL RESEARCH

VOL. XVI, No. 1

2017-1

- **Derogation of Human Rights in Situation of Public Emergency**
Dr. Seyed Ghasem Zamani - Marzieh Esfandiary
- **Poverty Reduction: A Programme for Social Development in International Law**
Dr. Reza Eslami - Mahshid Ajeli Lahiji
- **Protection of Human Rights Law in Cyberspace**
Dr. Seyed Yaser Ziaee
- **Analysis of Iranian Legislation in Petroleum Investment**
Dr. Hamid Bagherzadeh - Dr. Raheleh Seyed Morteza Hosseiny
- **Third Executive Protest in Execution of Civil Judgements Law**
Dr. Rasol Parvin - Amin Pakkideh - Elahe Etemadi
- **Regular Assignment of Judicial Cases from the Perspective of Judicial Independence: A Comparative Study in Iranian Law and International Documents**
Omid Rostami Ghazani
- **The Role of Claimant and Prosecutor in Offences against Historical and Cultural Heritage**
Dr. kyoumars kalantari - Hassan khodabakhshi palandi - Amir Erfanifar
- **Legal Protection of Historical and Cultural Monuments against Environmental Pollution**
Amin Valizadeh - Saber Nojomi
- **Ramsar Convention on Wetlands from the Perspective of International Environmental Law**
Mehrdad Mohammadi - Vahideh Najafi
- **Vicious Cycle of Enacting Local Duties in City Councils and Revocation in Court of Administrative Justice Judges Council: Discussion of Judicial Supervision on Urban Development in Contradiction with the Right to Property of People (2009-2016)**
Dr. Vahid Agah - Mohammad Nabi Boorboori
- **The Class Action Code: A Model for Civil Law Countries**
Author: Professor Antonio Gidi - Persian Translator: Dr. Majid Pourostad

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study